

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ СОЦІОЛОГІЇ**

**УКРАЇНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО 1992–2013
СТАН ТА ДИНАМІКА ЗМІН
СОЦІОЛОГІЧНИЙ МОНІТОРИНГ**

Київ 2013

У45 Українське суспільство 1992–2013. Стан та динаміка змін. Соціологічний моніторинг / За ред. д.ек.н. В.Ворони, д.соц.н. М.Шульги. – К.: Інститут соціології НАН України, 2013. – 566 с.

Ukrainian society 1992–2013. Current state and dynamics of changes. Sociological monitoring / Edit. by V.Vorona, M.Shulga. – K.: Institute of Sociology of the NAS of Ukraine, 2013. – 566 p.

ISBN 978-966-02-6977-4

Дослідження виконано Інститутом соціології НАН України в рамках бюджетної програми «Фундаментальні дослідження, прикладні наукові та науково-технічні розробки, виконання робіт за державними цільовими програмами і державним замовленням, підготовка наукових кадрів, фінансова підтримка розвитку наукової інфраструктури та наукових об'єктів, що становлять національне надбання, забезпечення діяльності наукових бібліотек».

У збірнику аналізуються дані репрезентативних опитувань населення України 1992–2013 років. Автори статей розглядають стан, динаміку змін та тенденції розвитку соціально-політичної сфери українського соціуму, соціально-економічні, соціокультурні та соціокультурні трансформації українського сьогодення. У додатку наведено статистичний розподіл емпіричної інформації за 1992–2013 роки опитувань. Останнє опитування проведено у липні 2013 року.

Для професійних соціологів, аналітиків, журналістів, політиків, політологів, публіцистів, наукових працівників, викладачів, аспірантів та студентів соціогуманітарних факультетів вищих навчальних закладів.

The research has been accomplished by the Institute of Sociology of the NAS of Ukraine within the frameworks of the budget program “Fundamental researches, applied scientific and technical developments, implementation of works within state-sponsored special-purpose programs and government contracts, training of scientific staff, financial support of the development of scientific infrastructure and scientific objects of national heritage, facilitation of the work of academic libraries”.

The collection of paper provides the data of representative surveys of the population of Ukraine for the years 1992–2013. Referring to these data, the authors analyze current state, dynamics of changes and developmental tendencies in the socio-political sphere of Ukrainian society, as well as socio-economic, socio-structural and socio-cultural transformations of the present-day Ukrainian realities. The Appendix contains statistical distributions of empirical data for the period from 1992 to 2013. The last survey was conducted in July 2013.

Recommended reading for professional sociologists, analysts, journalists, politicians, political scientists, publicists, scientific researchers, lecturers, postgraduates and students of socio-humanitarian university departments.

Рецензенти:

доктор соціологічних наук **Е.А.Афонін**
доктор соціологічних наук **Н.Б.Отрешко**
доктор соціологічних наук **М.М.Чурилов**

ББК 60.5

*Рекомендовано до друку Вченою радою Інституту соціології НАН України.
Протокол №6 від 24 вересня 2013 р.*

ISBN 978-966-02-6977-4

© Інститут соціології НАН України, 2013

*Н.Бойко,
кандидат соціологічних наук*

ІНТЕРНЕТ ЯК РЕСУРС ВПЛИВУ ГРОМАДЯН НА ВЛАДУ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Інтернет стає повсякденною практикою буття пересічних українців. У 2013 р. уже близько половини (48,8%) українських громадян віком від 18 років зазначають, що вони є користувачами всесвітньої мережі. Інтернет виступає новою соціальною реальністю сучасного суспільства, в якому громадяни активно спілкуються, отримують інформацію, висловлюють свої думки та наміри, здійснюють покупки, ведуть бізнес, навчаються, отримують поради фахівців та інтернет-друзів, шукають однодумців, об'єднуються для реалізації своїх планів та захисту своїх інтересів, ініціюють певні соціальні та громадянські ініціативи тощо. Феномен Інтернету полягає в тому, що він надає можливість об'єднання взагалі незнайомих людей, які мають часом різну територіальну дислокацію, різні вікові, освітні, фахові, матеріальні характеристики. Проте всіх їх об'єднує певний загальний інтерес – соціальна або громадянська проблема, яка гуртує їх завдяки мережі. Поступово практикою сьогодення стає соціально-громадянська активність людей, що була ініційована в Інтернеті та реалізовувалась пересічними громадянами, які об'єднались у мережі задля розв'язання певних нагальних проблем. Так, можна згадати, наприклад, об'єднання мешканців столиці у мережі наприкінці березня задля подолання наслідків снігової хуртовини, яка паралізувала місто та виявилась серйозним випробуванням для влади та громадян. Або ініціативи щодо допомоги хворим дітям, безпритульним тваринам, протидія незаконному будівництву тощо. Прикладів можна навести чимало, проте мета даного дослідження полягала в тому, щоб з'ясувати став-

лення українців до можливості реалізації соціальної, громадянської, політичної взаємодії через Інтернет та виявити рівень соціально-громадянської активності українців у мережі й особливості реалізації такої активності залежно від соціально-демографічних характеристик користувачів Інтернету.

Слід зазначити, що сьогодні соціологічні дослідження засвідчують загальну досить низьку активність українців щодо обстоювання своїх прав та інтересів, розв'язання соціальних, громадянських, політичних проблем суспільства, які наразі зачіпають і їх особисто.

Відповідь на запитання, чи готове саме українське суспільство обстоювати свої права та інтереси і контролювати їх вирішення владою, сьогодні є досить невтішною. Брак реальних механізмів впливу суспільства і громадян (та водночас часто незатребуваність існуючих), як свідчить наш аналіз, були і залишаються одними із найактуальніших для сучасної української демократії. Про таку ситуацію свідчать і результати соціологічних опитувань Інституту соціології НАН України.

Так, при відповіді на запитання *“Якби Уряд України ухвалив рішення, яке утискає Ваші законні права та інтереси, чи могли б Ви щось зробити проти такого рішення?”* у 2002 р. 65,8% опитаних громадян зазначили, що нічого не змогли б зробити, у 2006 р. – 63,2%. Позитивну відповідь надають не більше 10% мешканців України. За результатами опитування 2012 р. (66,6%) – ситуація, на жаль, навіть дещо погіршилась. Щоправда, більш реальним обстоювання своїх законних прав та інтересів громадяни оцінюють у стосунках з місцевою владою у випадку її можливих незаконних рішень. Так, у 2012 р. негативно оцінюють можливості обстоювання своїх інтересів на місцевому рівні 56,1% українських громадян. Близько 12,6% опитаних (тобто майже вдвічі більше, ніж на державному рівні) змогли б щось зробити в разі ухвали місцевою владою такого рішення.

Відповідаючи на запитання *“Як Ви вважаєте, чи є у Вас можливість контролювати діяльність владних*

структур?”, 76,5% респондентів зазначають, що вони не мають жодної можливості контролювати діяльність владних структур. Причому слід зазначити, що кількість українців, які вважають, що не мають жодної можливості контролювати діяльність владних структур, збільшилась у 2013 р. порівняно з 2006 р., коли таку відповідь надавали 70,5% опитаних (у 2001 р. так вважав 81% опитаних).

Розглядаючи якісні показники ресурсів суспільства щодо контролю діяльності владних структур, можна помітити, що протягом усіх років дослідження оцінка можливостей їх впливу досить низька. Так, оцінка можливостей суспільства щодо контролю діяльності влади за всіма запропонованими позиціями (“міжнародні організації”, “громадські організації”, “політичні партії”, ЗМІ, Інтернет, “референдуми”, “участь у виборах”) практично не перевищує 10-відсоткового рубежу, підтверджуючи вис-

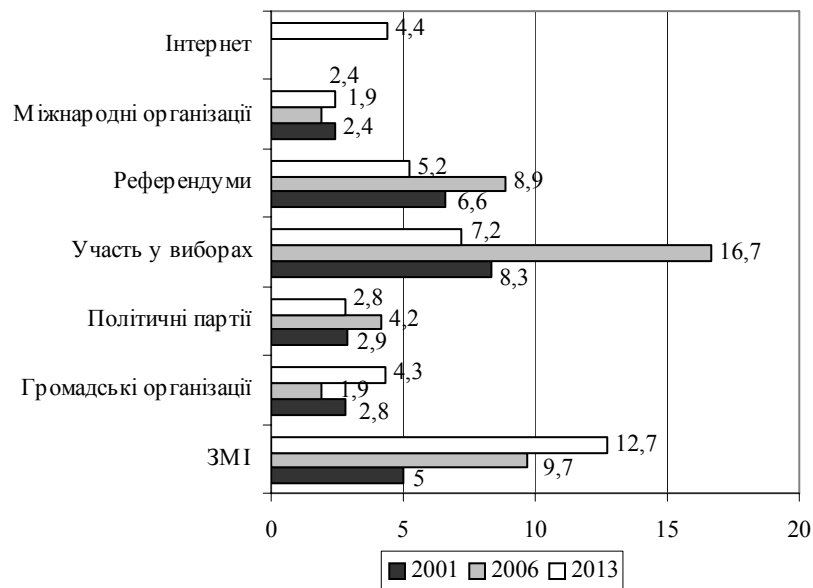

Рисунок 1. Оцінка контрольних ресурсів суспільства (%)

новок про те, що в нинішній практиці демократії в країні в суспільства немає (або принаймні бракує) реальних важелів впливу та контролю за владою (*рис. 1*).

Причому 2013 р. продемонстрував зниження оцінки багатьох означених контрольних ресурсів суспільства порівняно з 2006 р. І передусім це стосується таких позицій, як – участь у виборах, референдуми, які є механізмами індивідуального впливу громадян на владу й у попередні роки означались українцями як найбільш дієві канали впливу з усіх означених для оцінки позицій. Натомість у 2013 р. спостерігається певне зростання оцінки ймовірної впливовості на владу таких контрольних ресурсів суспільства, як ЗМІ, а також таких, як громадські та міжнародні організації, які раніше практично не акцентувались респондентами в контексті можливостей реалізації контрольних функцій суспільства.

Також слід зазначити, що українські громадяни сьогодні розглядають і такий новітній канал суспільного впливу на владу, як Інтернет. Не важко помітити, що, попри загальну досить низьку оцінку усіх означених позицій впливу, Інтернет як імовірний контрольний ресурс суспільства розглядається громадянами частіше, аніж такі ресурси впливу суспільства на владу, як міжнародні організації, політичні партії, суд та правоохоронні органи, громадські організації. Таку пріоритетність вибору засвідчили усі респонденти – і ті, що користуються Інтернетом, і ті, що ніколи не користувалися Інтернетом (некористувачі), і потенційні користувачі мережі (тобто ті українці, які мають потребу, але не мають можливості користуватися Інтернетом). Якщо ж розглянути оцінки контрольних ресурсів суспільства тих українців, які зазначають, що користуються Інтернетом, то ситуація стане ще більш показовою (*рис. 2*).

Серед користувачів мережі 7,9% опитаних вважають, що Інтернет виступає для них імовірним контрольним ресурсом суспільства. Водночас на свою можливість контролювати діяльність владних структур через суди та правоохоронні органи вказують 2,7% користувачів Інтерне-

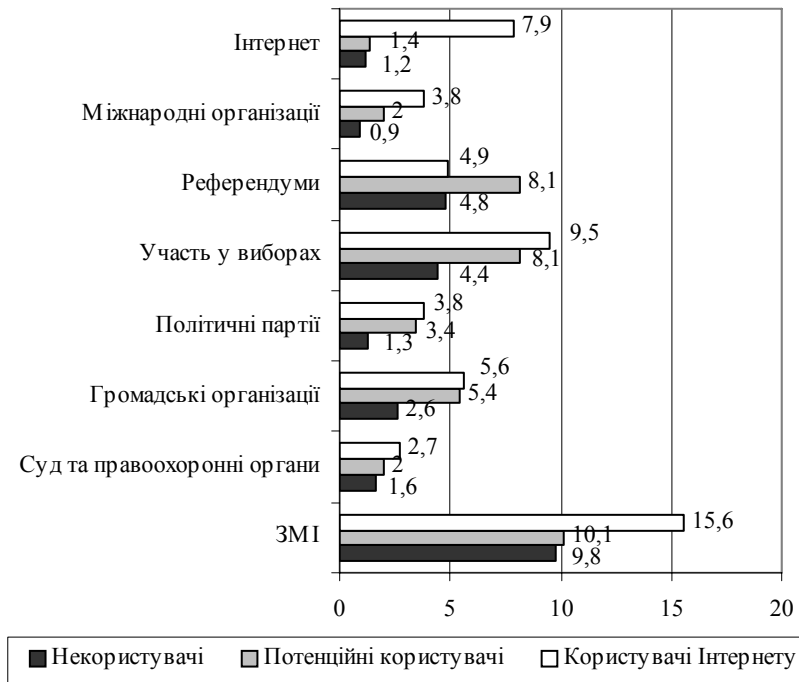

Рисунок 2. Порівняння оцінки користувачів і некористувачів Інтернету контрольних ресурсів суспільства

ту, через громадські організації – 5,6%, через політичні партії – 3,8%, через референдуми – 4,9%, через міжнародні організації – 3,8%. Таким чином, можна зазначити, що Інтернет сьогодні визнається користувачами мережі як один з імовірних ресурсів впливу суспільства на діяльність владних структур. Серед суспільних ресурсів контролю діяльності владних структур частіше, ніж Інтернет, користувачів мережі сьогодні розглядають лише такі ресурси суспільства, як ЗМІ – 15,6% та участь у виборах – 9,5%.

Якщо ж звернутись до запитання щодо того, яку саме соціально-громадянську активність українці сьогодні проявляють в Інтернеті, то результати є такими (табл.).

Розділ четвертий

Таблиця

Яку активність Ви проявляєте в мережі Інтернет?(%)

	<i>Користувачі Інтернету, N=824</i>
Читаю інформацію на сайтах різноманітних державних і недержавних організацій	32,8
Відстежую новини суспільно-політичного життя	32,0
Читаю блоги, сторінки політиків, громадських діячів	12,0
Звертаюся до офіційних установ, організацій для розв'язання особистих або громадських проблем	5,6
Звертаюся до громадських, міжнародних організацій	2,1
Висловлюю свої думки, пропозиції, зауваження в блогах політиків, громадських діячів, на сайтах державних установ, партій тощо	2,7
Залишаю коментарі на публікації з соціальних, суспільно-політичних питань	5,6
Обговорюю на форумах, конференціях, у соціальних мережах актуальні питання соціально-політичного, громадського життя	3,9
Підтримую соціальні заходи, ініційовані користувачами в мережі (як-то, допомога хворим, протестні акції проти незаконної забудови тощо)	4,0
Сам ініціюю через Інтернет певні соціальні заходи та дії	1,5
Інше (<i>напишіть</i>)	0,6
Нічого з переліченого не роблю	45,6

Не важко помітити, що сьогодні українці використовують Інтернет переважно задля отримання різноманітної соціально-політичної інформації та відстеження суспільно-політичних новин. Тобто українці сьогодні переважно обирають ще доволі пасивний рівень використання мережі задля задоволення соціально-громадських потреб. Водночас існує вже певна група українців, поки що доволі незначна, яка зазначає, що активно використовує мережу задля висловлення своїх думок та пропозицій з різноманітних питань суспільно-політичної проблематики, контактування з владними та громадянськими структурами, а також зазначають, що підтримують конкретні соціальні заходи, що ініціюються користувачами в мережі.

Підсумовуючи результати дослідження, можна зазначити, що українці сьогодні розглядають Інтернет як потенційний ресурс реалізації соціально-громадянської активності, ресурс можливості впливу суспільства на владні структури та контролю влади громадянами. Проте соціально-громадянські практики в мережі Інтернет ще не стали повсякденною практикою буття пересічних українців. Такий результат зумовлений як загальною доволі низькою оцінкою українцями своїх можливостей впливу на владу, так і об'єктивними умовами розвитку Інтернет-технологій у сучасному суспільстві. Розвиток інтернет-демократії має ще досить молоду історію свого виникнення та суспільного розвитку. Електронне урядування, надання електронних послуг владними структурами, електронна взаємодія різних соціальних суб'єктів сьогодні тільки починають набирати обертів та відвойовують своє право на повноцінне існування в суспільстві. Усі ці особливості, безсумнівно, впливають й на особливості реалізації громадянської активності в мережі Інтернет у сучасному світі. Такий розвиток потребує й становлення певної громадянської культури використання мережі та оволодіння певними знаннями та навичками реалізації такої взаємодії. Проте непоодинокі вияви соціально-громадянської активності, які сьогодні успішно реалізуються сучасними українцями в суспільстві за допомогою використання мережі, а також досить високий рівень оцінки можливостей використання Інтернету як сучасного ресурсу впливу громадян на владу, контролю її діяльності, яку продемонстрували українці – засвідчують неабиякий потенціал мережі щодо об'єднання громадян задля означення, обговорення та вирішення різноманітних нагальних та актуальних питань суспільного-громадянського спрямування.